

Leidenský manifest k meraniu výskumu – nič nové, a predsa dôležité

Leidenský manifest k meraniu výskumu a jeho pravidlá sú určené tým, ktorí hodnotia a tým, ktorí sú hodnotení, ale nielen im. Určite môže byť užitočný aj pre akademické knižnice, a to z viacerých dôvodov. Ideálne, ale možno aj reálne, by knihovníci mali šíriť „dobré myšlienky“ a seriózne odporúčania pre hodnotenie výskumu zamerané na bibliometrických údaje. Knižovníci často pripravujú podklady pre hodnotenie a relevantné podklady sa dajú pripraviť iba vtedy, keď poznáme súvislosti. Sú tiež sprostredkovateľmi medzi vedcami a tými, ktorí požadujú/posudzujú údaje. Nielen poskytovanie bibliometrických služieb, ale takmer každodenná činnosť akademických knižníc si poznatky tohto typu vyžaduje.

Už takmer dve desaťročia je svet vedy konfrontovaný s nárastom popularity štatistického, resp. „číselného“ hodnotenia kvality vedeckého výskumu. Z údajov ako impakt faktor, h-index či počet citácií sa často odvodzuje kvalita jednotlivcov, výskumných kolektívov, inštitúcií a v nadväznosti na ne sa prijímajú personálne rozhodnutia, schvaľujú projekty, pridelujú finančné zdroje, deklaruje úroveň výskumu na univerzitách a pod. Tento jav, našťastie, sprevádzajú hlasy upozorňujúce na riziká, úskalia, niekedy dokonca škody, ktoré môžu príliš jednostranné alebo zjednodušené hodnotenia priniesť. Okrem množstva vedeckých a odborných článkov vznikajú aktivity rôznych odborných združení a skupín, ktoré zdôrazňujú potrebu zodpovednejšieho prístupu k hodnoteniu vedeckého výskumu a ponúkajú podporu v tejto oblasti. Ako príklad možno uviesť DORA – San Francisco Declaration of Research Assessment. Vznikla v roku 2012 a jej signatármi je v súčasnosti viac ako 500 organizácií, o. i. aj Česká akadémia vied a 12 500 jednotlivcov. Deklarácia zahŕňa špecifické odporúčania pre inštitúcie, agentúry financujúce výskum, organizácie poskytujúce údaje a vedcov. Jej základné odporúčanie znie: „Nepoužívajte metriky založené na časopisoch (ako je impakt faktor) ako náhradu za individuálne hodnotenie vedeckých článkov, na hodnotenie príspevkov jednotlivých vedcov, alebo pri prijímaní personálu, propagáciu či rozhodnutia o financovaní.“ (DORA, 2012).

V ostatnom období sa veľa diskutuje o ďalšom odporúčaní pre hodnotenie výskumu, ktorým je Leidenský manifest k meraniu výskumu a jeho pravidlá. Manifest obsahuje desať bodov a naformuloval ho autorský kolektív pod vedením Diany Hicks a Paula Woutersa (Hicks et al., 2015). Ako súčasť článku bol manifest publikovaný v časopise Nature v roku 2015. Za necelé tri roky článok nielenže získal stovky citácií, ale manifest bol preložený do viacerých jazykov (aj slovenčiny).

Autori o manifeste hovoria ako o „zhrnutí dobrej praxe v hodnotení výskumu založenom na meraní, aby mohli výskumníci kriticky posúdiť prácu hodnotiteľov a hodnotitelia zväziť vhodnosť indikátorov“ (Hicks et al., 2015). Kriticky sa stavajú k rôznym rebríčkam univerzít práve preto, že údaje a indikátory ktoré používajú sú často nepresné alebo subjektívne, poukazujú na najčastejšie chyby a problémy pri meraní výskumu.

Leidenský manifest je teda určený tým, ktorí hodnotia a tým, ktorí sú hodnotení, ale nielen im. Určite môže byť užitočný aj pre akademické knižnice, a to z viacerých dôvodov. Knižníci často pripravujú podklady pre hodnotenie a relevantné podklady sa dajú pripraviť iba vtedy, keď poznáme súvislosti. Sú tiež sprostredkovateľmi medzi vedcami a tými, ktorí požadujú/posudzujú údaje. Hodnotení vedci by mali mať možnosť overiť dáta a analýzy – knižnice sú často miestami, kde hľadajú odpovede na otázky o jednotlivých indikátoroch a ich vyhodnocovaní. Ideálne, ale možno aj reálne, by knižníci mali šíriť dobré myšlienky a seriózne odporúčania pre hodnotenie výskumu zamerané na bibliometrických analýzach. Za takéto seriózne a prepracované odporúčanie považujeme aj Leidenský manifest. V zhode s jeho autormi možno povedať, že desať pravidiel manifestu nie je pre odborníkov z oblasti bibliometrie ničím novým. Väčšina z nich už bola publikovaná, i keď možno v menej precíznej formulovanej podobe a na viaceré úskalia upozorňoval už Eugene Garfield, zakladateľ Science Citation Index. Keďže však tí, ktorí hodnotia kvalitu výskumu alebo rozhodujú o pridelovaní finančných zdrojov nie sú vždy odborníkmi z oblasti bibliometrie, je dôkladné zhrnutie osvedčených postupov veľmi prospešné. Rovnako môže byť užitočné pre vedcov, aby sa lepšie zorientovali v problematike, od ktorej často závisí ich kariéra.

Pravidlá pre posudzovanie výskumu prostredníctvom štatistického hodnotenia sú podľa manifestu nasledovné:

1. Kvantitatívne hodnotenie by malo slúžiť ako podpora kvalitatívneho, odborného posúdenia.
2. Merajte výkonnosť vo vzťahu k výskumným cieľom inštitúcie, skupiny alebo výskumníka (širší socio-ekonomický a kultúrny kontext).
3. Treba chrániť vynikajúci výskum regionálneho významu.
4. Zber a analýza dát by mali byť otvorené, transparentné a jednoduché.
5. Tí, ktorí sú hodnotení, by mali mať možnosť overiť dáta a analýzy.
6. Treba zohľadňovať rozdiely medzi odborními v publikačnej a citačnej praxi.
7. Hodnotenie jednotlivých výskumníkov by malo byť založené na kvalitatívnom posúdení ich portfólií.
8. Vyhňte sa nemiestnej konkrétnosti a falošnej presnosti.
9. Venujte pozornosť vplyvu hodnotenia a indikátorov na systém.
10. Indikátory by mali byť pravidelne prehodnocované a aktualizované.

Každé pravidlo je doplnené zdôvodneniami, vysvetleniami, či príkladmi. Z pohľadu praxe akademickej knižnice by sme chceli zdôrazniť pravidlo merať výkonnosť vo vzťahu k cieľom inštitúcie, skupiny alebo výskumníka a jeho súvis s pravidlom venovať pozornosť vplyvu hodnotenia indikátorov na systém. V praxi často vidíme zmenu publikačného a citačného správania v závislosti od toho, ako sa menia kritériá hodnotenia, pričom zmena kritérií často nie je ani logická, ani systémová, ani nepomáha naplňať ciele v širšom kontexte.

K manifestu zaujali stanovisko mnohí jednotlivci aj združenia, okrem iného napríklad LIBER, resp. jeho pracovná skupina pre metriku. V článku, ktorý je výstupom činnosti pracovnej skupiny Coombs a Peters (2017) upozorňujú, že úplný súlad s manifestom je časovo aj finančne náročný a vyžaduje si významné zvýšenie odbornosti v oblasti bibliometrie s ohľadom na personál aj úroveň zručností. Zdôrazňujú zároveň, že napriek určitým úskaliam je pre každú knižnicu, ktorá poskytuje bibliometrické služby, manifest základným čítaním.

Použitá literatúra

COOMBS, S. K – PETERS, I. (2017) The Leiden Manifesto under review: what libraries can learn from it. In *Digital Library Perspectives* [online], vol. 33 issue: 4, pp. 324-338 [cit. 2018-08-14] Dostupné na <https://doi.org/10.1108/DLP-01-2017-0004>

DORA (ca 2012) Sanfranciská deklarácia hodnotenia vedeckého výskumu [online] [cit. 2018-08-14] Dostupné na <https://sfdora.org/read/sk/>

HICKS, D. et al. (2015) Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. In *Nature* [online], vol. 520, pp. 429-431 [cit. 2018-08-14] Dostupné na <https://doi.org/10.1038/520429a>

Mgr. Beáta Bellérová, PhD.

(Slovenská poľnohospodárska knižnica pri SPU v Nitre) ■